

Erfgoed

De belangstelling voor de geschiedenis groeit en bloeit. Terwijl het geschiedenisonderwijs het al jaren zwaar te verduren heeft, lezen mensen massaal historische romans, zitten de studiezalen van archieven vol met stamboomonderzoekers en het Archeon, broedplaats van levende geschiedenis, is tegen de verwachting in niet failliet gegaan. Opvallend is dat deze historische belangstelling zich niet beperkt tot een kleine, hoogopgeleide bovenlaag. Grote groepen mensen hebben blijkbaar de behoefte zich bezig te houden met het verleden. En veel mensen willen het verleden op een directe manier beleven, alsof ze er midden in zitten.

In dit milieu floreren de 'erfgoedmakelaars': mensen die het tastbare verleden voor ons toegankelijk maken. Erik Bär van Tinker Imagineers is gespecialiseerd in erfgoedbeleving, Wil van der Mark, van de Stichting Levende Geschiedenis Onbegrensd, legt zich toe op levende geschiedenis en Kris Förster, van KFIInHeritage, wijdt zich aan 'erfgoedcommunicatie'.

Hoe maak je het tastbare verleden (objecten, gebouwen) toegankelijk? Door de verhalen die erbij horen, te 'vertellen'. Dat kan op allerlei verschillende manieren. Je kunt de objecten hun verhaal laten 'vertellen', wat Tinker bijvoorbeeld heeft gedaan in verschillende interactieve tentoonstellingen. Je kunt ook mensen uitnodigen om mee te doen, bijvoorbeeld bij een archeologische opgraving. Zij komen dan direct in aanraking met de historische objecten zoals die daar soms al eeuwen liggen, én ze proeven de sfeer rond het archeologische handwerk. Een andere manier om een verhaal te 'vertellen' is door het uit te beelden, zoals Wil van der Mark doet. Verkleed als chirurgijn gaat hij in gesprek met zijn publiek. En zeker als hij dat doet in een historische *setting*, zoals in het Archeon, voelt hij zich werkelijk een chirurgijn uit de 14e eeuw, en weet hij de mensen mee te slepen in die beleving. Een historische sensatie kun je prima oproepen met moderne technieken. Kris Förster heeft het multimediale vraag-antwoordsysteem Archeotalk ontwik-

keld voor de Limburgse gemeente Thorn. Het publiek kan 'vragen stellen' aan een aantal historische figuren uit verschillende tijdsperiodes die ooit in en rond de Thornse vrouwenabdij geleefd hebben.

Erfgoedevenementen. Het klinkt leuk en het is leuk. Monumentennacht, Museumnacht, Fort Maarsseveen in lichterlaaie... dans, muziek en theaterspektakel bij monumenten en historische objecten. Bestaat niet het gevaar dat mensen alleen maar komen om vermaakt te worden, en de cultuurhistorische inhoud op de koop toe nemen? Is er nog wel een verschil tussen een bezoek aan de Efteling en een bezoek aan een erfgoed-evenement?

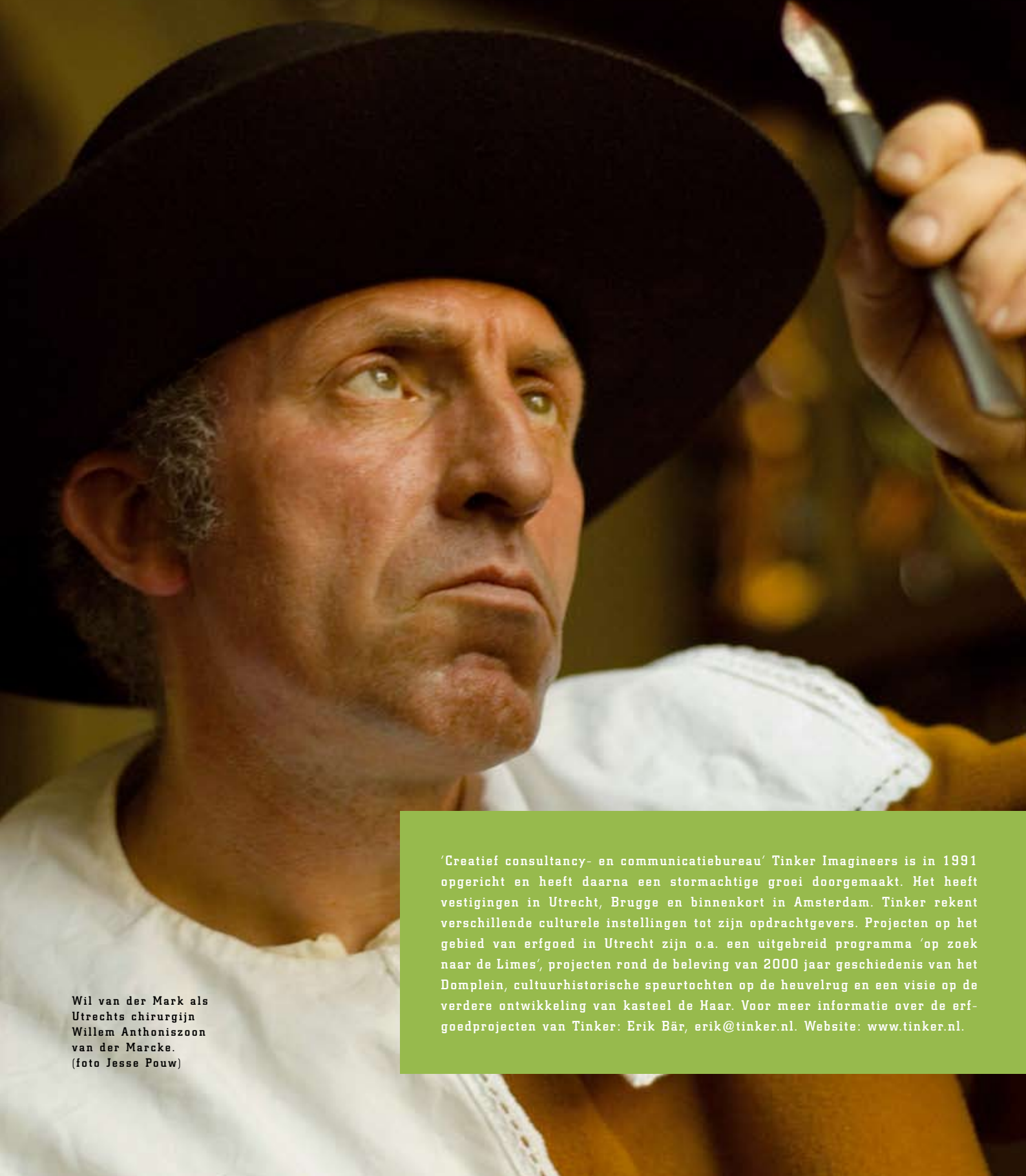
Volgens Bär hoeven we ons daar geen zorgen over te maken. Er is inderdaad een overeenkomst: zowel in de Efteling als tijdens erfgoedevenementen worden verhalen verteld. Maar het publiek weet heus wel het verschil tussen een sprookje en een geschiedenisverhaal. De mensen zijn oprecht geïnteresseerd in hun verleden. Alle drie de erfgoedmakelaars besteden dan ook veel aandacht aan de historische feiten. De bronnen zijn het uitgangspunt, hun werk is die zo te dramatiseren dat het grote publiek zich in kan leven.

De historische mens

De meerwaarde van die historische component staat voor alle drie als een paal boven water: je kunt lessen

Het evenement als podium voor verhalen over vroeger

beleven

Wil van der Mark als
Utrechts chirurgijn
Willem Anthoniszoon
van der Marcke.
(foto Jesse Pouw)

'Creatief consultancy- en communicatiebureau' Tinker Imagineers is in 1991 opgericht en heeft daarna een stormachtige groei doorgemaakt. Het heeft vestigingen in Utrecht, Brugge en binnenkort in Amsterdam. Tinker rekent verschillende culturele instellingen tot zijn opdrachtgevers. Projecten op het gebied van erfgoed in Utrecht zijn o.a. een uitgebreid programma 'op zoek naar de Limes', projecten rond de beleving van 2000 jaar geschiedenis van het Domplein, cultuurhistorische speurtochten op de heuvelrug en een visie op de verdere ontwikkeling van kasteel de Haar. Voor meer informatie over de erfgoedprojecten van Tinker: Erik Bär, erik@tinker.nl. Website: www.tinker.nl.

foto links: Begrafenisritueel tijdens gezondheidsweekeind Archeon, mede georganiseerd door SGGU. (Foto Bert van Gerwen Wind) midden: Festival Gezondheid 2005. (Foto Sebastiaan Visser) rechts: "Ondergronds" in Nieuw Land Erfgoedcentrum, Lelystad, waar kinderen zelf relictten uit het verleden kunnen opgraven en boven in het laboratorium kunnen interpreteren en dateren. onder: Interface van de Archeotalk-applicatie voor de gemeente Thorn.

trekken uit het verleden of er op zijn minst inspiratie uit putten in deze tijd, waarin zoveel mensen behoefte lijken te hebben aan zingeving.

Förster: 'Ik ben zelf voornamelijk geïnteresseerd in de historische mens. Mensen zijn altijd geïnteresseerd in andere mensen, ook in die van vroeger. Dus voor mij is de mens de sleutel tot het verleden. Historische objecten en gebouwen zijn in feite niet meer dan de requisieten van het bestaan van de mensen. Bij die objecten zoek ik altijd het verhaal. En daarin het menselijk perspectief. Ik wil daarmee laten zien dat het nooit zwart-wit is en was, ook vroeger niet. Normen en waarden veranderen, ze zijn tijds- en cultuurbepaald. Wij beleven onze normen en waarden als absoluut en eeuwig geldend, en het is heel zinvol om te beseffen dat het ook anders kan. Zo huwde Philips de Stoute zijn kinderen van 11 en 13 uit aan mensen van 21 en 23. Als je dat betreft bij die discussie rond de partij van Naastenliefde, Vrijheid en Diversiteit, die nu wil opkomen voor de rechten van pedofielen; een paar honderd jaar geleden hadden ze daar helemaal geen problemen mee.' Dat klinkt gevaarlijk. Zo kan die partij de geschiedenis misbruiken voor haar eigen doeleinden. Hoe ziet Förster dat? 'Dat kan natuurlijk, en ik beseef dat dit voorbeeld erg gevoelig ligt; maar het kan ook je blikveld verruimen, door te laten zien dat het anders had gekund. Ik wil bijdragen aan discussies. Een historische vergelijking maak ik niet om iets van

KF inHeritage bestaat sinds één jaar. Dit Maastrichtse éénmansbedrijf heeft zich gespecialiseerd in presentatie en educatie van archeologie, geschiedenis en cultureel erfgoed. Of zoals eigenaar Kris Förster het noemt: erfgoedcommunicatie - gericht op het onderwijs (educatie) en op toeristen (presentatie, entertainment). KF inHeritage biedt daarbij communicatie-oplossingen aan waarbij de nadruk veelal ligt op de hedendaagse mogelijkheden van multi-media. Naast Archeotalk bijvoorbeeld ook Archeotour en Archeokijker. Voor meer informatie info@kfproductions.nl. Website: www.kfinheritage.nl.

nu goed te praten - en zeker dit niet - of er een waardeoordeel voor ons aan te ontlenuen, maar om de relativiteit te benadrukken van normen, in het licht van de geschiedenis.' Ook Wil van der Mark plaatst de mens op de voorgrond. De historische objecten komen bij hem op de tweede plaats. 'Als je levende geschiedenis wilt tonen, moet je beginnen bij de geschiedenis van mensen in hun concrete, fysieke bestaan. Niet bij de Grote Gebeurtenissen, zoals een oorlog. Je moet laten zien hoe ze leefden en nu nog leven. En wat daarin veranderd is. Ik doe dat via de geschiedenis van de volksgezondheid (hij heeft een verpleegkundige achtergrond - JV), die heel direct te maken heeft met de geschiedenis van de mens. En wat ik vooral wil laten zien, is hoe andere culturen de afgelopen 2000 jaar de onze verrijkt hebben. Daarom heet de stichting ook Levende Geschiedenis *Onbegrensd*. Als je het goed beschouwt is het onmogelijk om *niet* te laten zien hoe andere culturen ons beïnvloed hebben. Van der Mark wil begrip kweken voor andere culturen, juist in deze tijd van angst en onrust. Die angst voor de ander wordt voornamelijk veroorzaakt door onbegrip. 'Ik wil dat onbegrip wegnemen, de mensen in het hart raken en een spiegel voorhouden. Wij moeten lessen trekken uit het verleden.'

'Wij willen erfgenamen kweken'

Zeven tijdlagen van het Domplein (zes historisch en één voor de toekomstplannen) die ieder in een gebrandschilderd raam gevangen zijn en gebruikt zijn in een audiovisuele installatie binnen de expositie 'geheimen van het Domplein' in Aorta, zomer 2006.

Levende Geschiedenis Onbegrensd (LGO) is de operationele organisatie van de Stichting Geschiedenis van de Gezondheidszorg Utrecht (SGGU). Wil van der Mark, die levende geschiedenis praktiseert als 14e of 17e eeuwse chirurgijn in o.a. het Archeon, is directeur van deze organisatie. SGGU organiseert levende geschiedenis-projecten en doet dit 'onbegrensd', met als nadrukkelijk doel kennis en begrip te kweken voor verschillende culturen nu en in het verleden. Belangrijkste project is festival Gezondheid. Het tweede gezondheidsfestival vindt plaats op 9 en 10 juni 2007 in de binnenstad van Utrecht. Voor meer informatie info@levendegeschiedenisongebrensd.nl. Website: www.levendegeschiedenisongebrensd.nl

Inspiratie

Erik Bär ziet de meerwaarde van geschiedenisbeleving vooral in de bezieling die het bieden kan. 'Mensen hebben behoefte aan inspiratie en zingeving. De verhalen zijn niet alleen maar geschiedenis, ze vertellen ook nog altijd iets over ons. Ons land, onze omgeving, onze samenleving. Als je daar meer achtergrond bij weet, wordt het landschap en je omgeving interessanter. Maar bovenal is het mijn missie om inspiratie over te brengen. De wortels van wie wij zijn en hoe we met elkaar omgaan, kortom, 'hoe het zo gekomen is'. Wij leven in een wereld waarin alles zo snel verandert. Voor veel mensen is het inspirerend om juist dan te zien hoe het vroeger was; en opvallend genoeg kun je dan ook

merken dat er op veel terreinen heel veel niet of weinig is veranderd. Zo is de huidige volksaard van de Nederlander nog steeds een afspiegeling van de confrontatie tussen de goed georganiseerde en aangeharkte Romeinen en de losbandige stammen aan de overkant van de Rijn. 'Het liefst zou ik op historisch belangrijke plaatsen, zoals het Domplein, de geschiedenis permanent tot leven willen brengen. Dat kan natuurlijk niet overal. Evenementen zijn altijd tijdelijk en je kunt niet iedereen tegelijkertijd bereiken. Maar ik kan wel proberen steeds meer mensen te bereiken met onze projecten, zodat de groep die bezield wordt, steeds groter wordt. Want dat is wat ik wil: erfgenamen kweken.'

Erfgoed en identiteit

In politiek Den Haag is de geschiedenis-*revival* inmiddels doorgedrongen. En daarmee het besef dat geschiedenis en erfgoed (de begrippen worden nogal eens door elkaar gebruikt) heel goed ingezet kunnen worden voor allerlei politieke doeleinden. Bijvoorbeeld als instrument bij de integratie van nieuwkomers. De achterliggende gedachte daarbij is, dat die nieuwkomers 'onze' normen en waarden zullen leren als ze in aanraking komen met het Nederlands erfgoed, en kennis nemen van de vaderlandse geschiedenis. Ook veronderstelt dit, dat erfgoed mensen helpt zich te wortelen in hun omgeving. Aan Erik Bär de vraag, wie die erfgenamen zijn, die hij wil kweken. Wiens wortels worden blootgelegd in erfgoedevenementen?

Bär: 'In het geval van het Domplein, die van de Utrechtse.'

Maar wie is een Utrechter? Moet je hier geboren zijn? Volgens hem niet. 'Ook iemand die naar hier verhuist en zich zo voelt, is een Utrechter. Als je je betrokken voelt bij de stad, word je wat mij betreft Utrechter. En erfgoed kan daarbij helpen. Als je in aanraking bent gekomen met de verhalen, en je voelt je trots op de stad, dan ben je Utrechter, ook al kom je uit Groningen.' Kris Förster ziet dat een beetje anders. Op de vraag of ik (een 'Hollander') erfgenaam zou kunnen worden

van zijn erfgoed (in Zuid-Limburg) zegt hij: 'Wij Limburgers hebben wel het gevoel dat we anders zijn dan de Hollanders. De Hollander vindt dat Limburgse sfeertje wel leuk, maar het is voor hem ook een beetje exotisch. Je kunt je tot op zekere hoogte verplaatsen in de mensen; waarom ze dingen hebben gedaan zoals ze deden; en daardoor begrip voor hen krijgen, maar of je je het nu gaat toeëigenen en als Hollander trots worden op iets typisch Limburgs zoals pruimen-vla... nee... Daar houdt mijn missie op.'

Wil van der Mark ziet erfgoed nadrukkelijk niet als iets waar je identiteit aan kunt ontleen. 'Je moet je niet teveel identificeren met je eigen erfgoed. Ik wil juist contrasten laten zien. Bijvoorbeeld hoe wij nu met ouderen omgaan, hoe wij dat vroeger deden, en hoe allochtonen dat doen. Of onze begrafenis cultuur van de afgelopen 2000 jaar, en ook hoe Surinamers daarmee omgaan. Opdat wij elkaar en onszelf beter leren kennen.'

Integratie?

Als je je Utrechter kunt leren voelen door in aanraking te komen met de geschiedenis en de verhalen van de stad, zou dat kunnen betekenen dat we hier inderdaad een prachtig instrument in handen hebben om nieuwkomers zich hier thuis te laten voelen? Laat ze op de een of andere manier in aanraking komen met Nederlands erfgoed, en ze zullen het zich toeëigenen? Voor Bär is dat een brug te ver. 'Die mensen moeten eerst in allerlei praktische opzichten onderdeel worden van onze *hedendaagse* cultuur. En ze komen wat cultuur betreft vaak van zo ver, zij kunnen zich in veel gevallen helemaal niet identificeren met onze geschiedenis. Dat is meestal te particulier, het staat veel te ver van hen af. Je kunt wel naar voorbeelden zoeken waarmee je een link kunt leggen. De Demkafabriek bijvoorbeeld, die zou een aanknopingspunt kunnen zijn, omdat daar in

het verleden veel allochtonen gewerkt hebben. Dan heb je het dus over gedeeld erfgoed, en een betere start voor hen om zich te identificeren. 'Maar dat de politiek erfgoed hiervoor wil gebruiken, komt wat mij betreft voort uit wanhoop. Ze hebben geen ideeën meer om de integratie vooruit te helpen en dan halen ze dit uit de kast. Begin vooral bij de dagelijkse dingen en niet bij de eeuwenoude cultuurverschillen.'

Ook Förster ziet niet veel in deze beleidsstrategie, voor een groot deel met dezelfde argumenten als Bär. 'Inburgering? Ik zou het niet zo snel doen. Ten eerste denk ik dat ze beter eerst praktisch in kunnen burgeren. Belangrijker vind ik, dat je snel terecht komt in stereotiepen; in hoeverre is het nog van deze tijd wat je leert via dat erfgoed? Dan laat je nieuwe Nederlanders stereotiepen leren die meer op ons eigen historische zelfbeeld terugslaan; terwijl wij ook al niet meer zo zijn. De geschiedenis maakt juist duidelijk dat normen en waarden relatief zijn. Maar ik zie erfgoed ook niet als iets waar ik zélf identiteit aan ontleen. Behalve misschien mijn eigen, particuliere erfgoed. Maar ik hou me liever bezig met de algemeen menselijke verhalen.'

En Van der Mark, die zich toch bezig houdt met de geschiedenis van 'de allochtoon in Nederland' zegt ronduit: 'Inburgeren? Nee, dat is geen doel voor mij.'

Geschiedenis kan ons inspireren, maar dat is niet hetzelfde als je duurzaam identificeren met het verleden van een plek. Wat de politiek precies voor ogen staat bij de gedachte dat erfgoed kan helpen bij inburgeren, is een vraag die vooralsnog niet beantwoord is. Het is in ieder geval niet iets waar de drie voor dit artikel geraadpleegde deskundigen mee bezig zijn. Hun belangrijkste drijfveer lijkt toch wel te zijn: verhalen van vroeger vertellen 'ter lering ende vermaeck'. En daarmee zijn zij een mooie illustratie van hun gedeelde opvatting, dat er veel verandert, maar ook veel hetzelfde blijft. ●

webpeiling

Is erfgoed een goed middel om in te zetten bij inburgering van nieuwkomers?

- a. ja, want via het erfgoed kan men onze normen en waarden leren kennen.
- b. nee, want nieuwkomers hebben wel wat anders aan hun hoofd.
- c. nee, want je kunt onze normen en waarden niet leren kennen via ons erfgoed.
- d. ja, want met erfgoed kun je trots worden op je nieuwe omgeving.

Laat ons weten hoe u erover denkt, breng uw stem uit op:

www.erfgoed-utrecht.nl

